

ALBERT CURTO HOMEDES - ALBERT MARTÍNEZ SILVESTRE

LA PRESENCIA DEL LLOP A L'ANTIC TERME DE TORTOSA DURANT LA BAIXA EDAT MITJANA

ABSTRACT

From the recent archival research from the books of Claveria (account books) of the XIV and XV century we can set the basis for an initial study of the presence of the wolf in the historical territory of Tortosa. Assuming that the references that we have provide basically the socio-economical side of the issue, that is, the negative impact of wolf attacks on the livestock economy, nevertheless, with the reservation that the limited documentation imposes, we can also point to some faunistic aspects and try to situate the sphere of action and spatial distribution of the wolf.

0. INTRODUCCIÓ

Amb el present article el que pretenem és esbossar la reconstrucció de l'activitat històrica del llop (*Canis lupus*) a l'antic terme de Tortosa, pel que fa tant a l'hàbitat i ecosistema com a la interrelació amb la societat humana. No obstant això, tot i les abundants dades relacionades amb el llop dels segles XIV i XV que hem pogut obtenir, és evident que no són suficients per establir unes conclusions categòriques. La naturalesa de les mateixes fonts documentals ens exigeix que siguem prudents, encara que ens proporcionen una excepcional informació sobre el llop a l'Edat Mitjana.

Que el llop habitava a les terres de l'Ebre és un fet inqüestionable. Precisament, el massís dels Ports va ser el darrer reducte d'aquesta espècie als Països Catalans. La premsa de finals del segle XIX recull amb certa assiduïtat notícies sobre la presència i la captura de llops. A l'octubre de 1892, apareix al diari *La Verdad* que un pagès de l'Enveja havia vist per aquells camps "...un lobo monstruo, de una estatura

tremenda...”¹ També li apareix un llop a un pagès que tenia una finca a la Font de Gràcia, pel gener de 1894². Pel setembre del mateix any, un pastor va matar a l’A-lentar un llop que sembla que feia un any que voltava per aquell paratge, juntament amb la seva parella i cinc llobatons³.

L’historiador Bayerri, quan ens parla de la fauna comarcal de Tortosa en el volum III de *La Historia de Tortosa y su comarca*, comenta que entre 1888 i 1897 el llop era un tema candent a les vetllades d’hivern⁴.

És en el segle XX quan desapareix definitivament el llop d’aquestes contrades. Sembla que el darrer exemplar autòcton del qual es té constància fou caçat a Horta de Sant Joan l’any 1929⁵. Bayerri ens parla d’un llop vist el 1935, però possiblement vingut de fora⁶. Un darrer cas, molt excepcional, és el del mascle, d’any i mig, que va ser mort a Morella l’any 1987, a més de 200 km del límit de l’àrea de distribució estable habitual, fet únicament explicable pel característic moviment de dispersió dels individus que assoleixen la maduresa entre el primer i segon any de vida⁷.

De gran valor és la referència històrica que ens en dóna Cristòfor Despuig en els cèlebres *Col.loquis*. En enumerar la flora i fauna dels Ports, anota: “*Ni tanpoch falta allí ni assí la pesadilla de aquells dos gèneros de salvatgines importunes que són llops i raboses, perquè no.s perda lo cuydado de guardar los bestiar y les gallines*”⁸.

Finalment, només ens cal fer un repàs toponímic per acreditar l’existència de llops a l’antic terme de Tortosa. Són de clar testimoniatge llocs com: barranc del Llop; coll del Llop; cova del Llop; planes del Llop; Ull de Llops; vall de Llops; mas de Matallops, etc.

Pel que fa al període cronològic que ens ocupa, segles XIV i XV, la realitat del llop és un fet comprovat en la documentació escrita. N’hem obtingut estimables referències arxivístiques, procedents en la seva totalitat del fons municipal de Tortosa de l’Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l’Ebre. La informació prové, bàsicament, de dues sèries documentals, la dels llibres de claveria i la dels llibres d’establiments. Les dades que ens han aportat contempnen aspectes diferents segons la naturalesa de la font documental. En els llibres de claveria, dins l’apartat ordinari de

1. *La Verdad*, any XII, núm. 235. Data: 24-X-1892

2. *La Verdad*, any XIV, núm. 24. Data: 31-I-1894

3. *La Verdad*, any XIV, núm. 201. Data: 10-IX-1894

4. BAYERRI, Enric. *Historia de Tortosa y su comarca*. vol. III (1935), p. 375, nota 1.

5. *El llop (Canis lupus)*. *Historia Natural dels Països Catalans*, p. 374 “Els càndids: guineu i afins”.

6. *Op. Cit.*

7. Recullen aquesta dada Juan Carlos Blanco, Luís Cuesta i Santiago Reig en l’article titulat “El lobo en España: una visión global”, inclòs dins el llibre *El lobo (Canis lupus) en España. Situación, problemática y apuntes sobre su ecología*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Ed. ICONA, 1990, p. 71.

8. DESPUIG, Cristòfor : *Los Col.loquis de la insigne ciutat de Tortosa*. Barcelona (1981).- Curial Edicions Catalanes, “Col.loqui sisè”, p. 196.

despeses comunes o *dates comunes*, hi apareixen, de tant en tant, retribucions que paga l'ajuntament a tots aquells que han mort algun llop, o bé adult o bé cria, dins del terme general de la ciutat de Tortosa. Són notícies breus i sòbries, on, en el millor dels casos, ens n'informen del nombre i de la naturalesa dels individus morts, el nom del caçador i el lloc on han estat caçats, així com l'import de la retribució o ajut. La dispersió d'aquestes dades la compensa la continuïtat de la sèrie documental, que es conserva quasi íntegra des del darrer terç del segle XIV, cosa que fa que les notícies, encara que ocasionals, apareguin any rere any. Per altra banda, les anotacions de claveria reflecteixen més directament la realitat del llop respecte a la societat tortosina.

Contràriament, l'altra font documental, la dels llibres d'establiments, ens transmet una visió més genèrica i més teòrica alhora. Hi apareixen les normatives que legisla la universitat tortosina per afrontar els estralls del temut depredador. Periòdicament, aquestes ordenances reiteren les seves disposicions, (que, cal dir-ho, poc es diferencien unes de les altres), encaminades totes a establir les pautes de finançament de la caça del llop. S'han conservat els establiments de 1371, 1383 i 1397.

El marc geogràfic que estudiem el defineix la demarcació político-administrativa que correspon a l'antic terme general de Tortosa, les fites genèriques del qual queden fixades en la carta de poblament atorgada per Ramon Berenguer IV el 1149, és a dir, des del coll de Balaguer fins a Ulldecona, i de Roca Folletera fins al mar. La delimitació del territori, que es precisa i configura en el transcurs dels anys, i que genera més d'un plet amb altres termes limítrofs, correspondria, doncs, a grans trets, a les actuals comarques del Baix Ebre i el Montsià. L'àmbit comprès és, com se sap, d'una rica varietat geogràfica, i s'hi s'apleguen tres serralades: els Ports, el Montsià i la Serra de Cardó.

1. EL LLOP I EL SEU ENTORN

Gràcies a les dades obtingudes sobre la captura de llops, hem pogut elaborar un quadre que, ordenat cronològicament, en recull els diferents emplaçaments: ocasionals o ordinaris. Aquest quadre ens ha permès de dibuixar un mapa d'ubicació que sintetitza gràficament totes les referències de localització que emanen dels llibres de claveria.

Com podem veure al quadre, la informació és desigual. Hi ha casos on el lloc de captura apareix amb extraordinària precisió. S'assenyala el topònim corresponent i fins i tot l'espai físic del succés: al costat de l'església, en un abeurador, en una vinya. Altres vegades, se'ns situa el punt d'una manera orientativa. Les preposicions ens serveixen, llavors, de dades referencials. Així, sabem que es van matar llops: *a prop de*, *damunt de*, entre tal lloc i tal altre, *dellà de*, etc. En altres casos, només sabem que la cacera va tenir lloc en un àmbit genèric: dins una partida, d'un terme o d'una gran entitat geogràfica, com són els Ports o el Montsià.

Finalment, bona part de les captures s'anoten de forma indeterminada, i s'hi fa constar sols que s'han portat a cap dins els termes generals de Tortosa. En aquestes circumstàncies, només ens queda apuntar, amb la vaguetat i incertesa que això suposa, una possible àrea determinada per la pertinença dels respectius caçadors. Entenem que el caçador de Paüls té una àrea de desplaçament diferent del d'Amposta, i que en ambdós exemples aquella, presumptivament, no s'allunyaria gaire de la població corresponent.

A grans trets, direm que si tenim en compte les citacions d'ubicació esmentades estem davant una àrea de distribució diversa pel que fa a biòtops. Els animals es troben tant en zones muntanyenques com en el pla de la depressió fluvial, és a dir, als mateixos àmbits que fa constar Despuig en els seus *Col·loquis*. Ens hi diu Fabio, referint-se als llops i raboses, que no falten "*allí ni assí*", que vol dir, segons el context del diàleg, ni al Port ni a la Ribera⁹. D'aquesta manera, serà més tard, en el moment que comencen les greus i generalitzades persecussions amb armes de foc, que el llop veurà limitades les seves fronteres, i s'anirà reclent progressivament als llocs més inaccessibles, com ara les zones de muntanya. L'existència de llops en un lloc determinat depèn dels seus costums. Són carnívors que tenen capacitat adaptativa, i així organitzen la seva manera de viure segons les condicions en què es troben. Així, doncs, i com que els llops tenen unes dietes variades (grans ungulats, rosegadors, lagomorfs, cadàvers, i fins i tot aliment vegetal), poden desplaçar-se per territoris molt amplis i diversos.

En el nostre estudi hem localitzat llops en indrets tant distants i diferents com la Ràpita, l'Aldea, Tivenys, Godall, el Perelló, Alfara o els Bassis de Caro. No obstant això, la major concentració de citacions correspon als Ports, i la Mola de Catí, el Coll de l'Assucar, el Catinell, Carles, Terranies, Ossera en són els llocs més esmentats. Un altre enclavament important és la Serra del Montsià i les seves parts inferiors (Roca Corba i Vall Llòbrega).

La dependència major que el llop té del seu entorn és en l'abastament d'aigua.

A les comarques del Baix Ebre i el Montsià, les característiques permeables del substrat modifiquen el balanç de les disponibilitats hídriques produïdes per les precipitacions. Ens trobem, per exemple, que els Ports són un massís calcari on predomina la permeabilitat vertical, essent l'emmagatzematge d'aigua més baix del que en un principi podríem pensar-nos.

L'afloreament d'aigües potables és, doncs, més important a les parts baixes que als cims muntanyencs¹⁰.

9. Ídem

10. Vegeu sobre aquesta qüestió: *Història Natural dels Països Catalans*, en concret l'article "*Tipologia d'aqüífers en roques carbonatades. Recursos geològics i sòl*" (vol. 3), i també "*La disponibilitat d'aigua als ecosistemes terrestres. Sistemes naturals*" (vol. 14)

Així, els animals que es troben en aquestes contrades es troben amb la dificultat d'abeurar. En tals circumstàncies no és estrany observar que algunes citacions de llops caçats els situen a la riba de l'Ebre, en algun abeurador o en alguna bassa. Notem referències de captures a Tivenys, Bitem, Barrugat, la Font de la Pedrera, la Font de Bernat, l'abeurador de l'Aldea, els Bassis de Caro, l'Aigua del Bisbe, el Torrent de la Galera. Hem de suposar, també, la relació entre el Catinell i el Barranc del Retaule, el Coll de l'Assucar i el Barranc de la Galera, la Mola de Catí i el Regatxol.

D'altra banda, als llocs on hi ha aigua, hi ha una freqüència humana més important i, fins i tot, s'hi estableixen nuclis de poblament. Aquest fet possibilita que molts d'aquests carnívors s'hi vegin més fàcilment, i que no hi hagi la necessitat d'anar-los a buscar. Aquest fet, juntament amb l'al·licient de les recompenses que s'ofereixen, fa que siguin molts els llops que es maten quan baixen de les muntanyes a les basses o als rius per beure. Fent-se més visibles a l'home, són una presa més fàcil. Aquest fenomen ens l'apunta ja Bayerri qui assenyala que a les darreries del segle XIX, en èpoques de sequera, els llops baixen de les zones muntanyenques i s'aproximen als poblats, i afegeix que, fins i tot, abeuren a l'Ebre¹¹.

Contràriament a l'aigua, que a vegades ha posat en greu situació la població de llops, l'alimentació no ha significat mai cap problema. La fauna que podia ser utilitzada com a aliment per al llop era molt variada, segons ens confirma el mateix Despuig; la cabra salvatge era molt abundant (*Capra pirenaica hispanica*), ungulats com el cèrvol (*Cervus elaphus*), o el cabirol (*Capreolus capreolus*), súids com el senglar (*Sus scrofa*), lagomorfs com la llebre (*Lepus europaeus*) i el conill (*Oryctolagus cuniculus*), alguns ocells (pollets, aus malaltes o debilitades), rèptils (llangardaixos i tortugues), rosegadors i carronya.

Val a dir, a més, que aquest ventall de possibilitats alimentàries no el minvava cap rivalitat depredadora. El llop compartia l'hàbitat només amb carnívors menors, com la rabosa (*Vulpes vulpes*), el gat salvatge (*Felis silvestris*), la geneta (*Genetta genetta*), alguns mustèlids i aus rapinyaires, competència que, únicament, repercutiria en petites preses com rosegadors, lagomorfs, aus i rèptils, però, rarament en els ungulats i molt menys en els domèstics. No consta l'existència de l'ós (*Urcus arctos*), ni del linx (*Lynx pardina*) en cap referència documental, però cal suposar que, si n'hi havia en zones properes, no devien ser gaire nombrosos ni devien freqüentar les serralades dels Ports o del Montsià.

Així, doncs, tant la supremacia depredadora del llop com l'abundant caça al seu abast (pensem que segons la documentació de l'època el mateix massís del Montsià era un enclavament cobejat per la reialesa per practicar-hi la caça major)¹² afa-

11. *Op. cit.*

12. Pastor i Lluís en fa una petita referència en el seu article "Los bosques de Tortosa y la caza de montería". *La Zuda*, any X (1922), fasc. 104: 39-40, on recull les despeses de cacera del rei Joan I i Joan II.

voreixen la seva àrea de domini. Només hi ha un hàbitat que li és poc favorable, el Delta de l'Ebre. Considerem, per la nostra part, que la configuració medieval del Delta, contràriament al que postula la tesi tradicional, no es diferencia gaire de l'actual. L'aparició de topònims deltaics extrems en la documentació d'inicis del segle XIV, objecte aquest d'un estudi en procés d'elaboració, ens obliga a replantejar el fet d'un delta medieval a mig fer com s'havia dit fins ara¹³. El que sí que és clar és que a l'Edat Mitjana hi ha un evident predomini de maresmes.

Els terrenys d'aiguamolls no són els més adequats per a l'activitat del llop. La salinitat de l'aigua augmenta en aquestes terres i la vegetació i la fauna que en són propis no són els més favorables per a la seva alimentació. A més, aquest tipus d'hàbitat està desproveït de terrenys rocosos on poder fer els seus caus i llogrigueres. És important remarcar que no tenim cap citació de captures a la superfície del Delta. Únicament, ens consta la presència del llop en llocs propers, per limítrofs, com la Ràpita o l'Aldea.

1.1. La població

En parlar de la població de llops, hi ha un primer punt a tractar i és que aquesta s'estenia per una zona subdividida en dues parts per un accident geogràfic difícil de sobrepassar: l'Ebre. Cal pensar, doncs, que les poblacions de llops d'un i altre marge del riu no tenien gaires contactes i, per tant, es mantenien separats, amb la qual cosa no es dona cap intercanvi genètic durant molts anys. Aquest obstacle, unit a la forta territorialitat i agrupació social del llop, fa pensar que el fet de travessar el riu per part d'algun individu sigui quasi impossible. Tot i així, no es pot descartar mai que es donés alguna incursió esporàdica d'animals que realitzessin moviments de dispersió.

Per establir mínimament els grups familiars que podem intuir a partir de les referències històriques, hem de remetre'ns al coneixement de l'organització d'aquests carnívors¹⁴. Una bandada de llops és un grup jerarquitzat, amb una preferència de domini establerta entre tots els llops que la componen, i que pot dividir-se en dues branques formades pels animals de cada sexe. Així, solament els dos exemplars que es troben en la cúspide de cada subgrup sexual estan en condicions de ser aptes com a reproductors. Es tracta d'animals monògams. Els individus

13. Topònims com els Muntells o el Trabucador ens indiquen, si més no, un espai físic força configurat i semblant a l'actual.

14. Vegeu sobre el tema: GRANDE DEL BRÍO, Ramón. (1988). "Organización territorial del lobo ibérico". *Quercus*, 29: 24-28; i també, del mateix autor, *El lobo ibérico: biología y mitología*. Madrid: Ed. Hermann Blume, 1984.

subadults són en àrees perifèriques del nucli central on resideix la parella dominant. Els joves es troben en les zones limítrofs del grup familiar, i són els responsables dels moviments de dispersió de l'espècie, amb els canvis dels límits territorials que això comporta.

Així, doncs, els punts on es troben *litigades* de llops¹⁵, o individus adults (mascles o femelles), poden ser representatius de la presència de nuclis familiars propers, mentre que la captura d'animals joves (d'un any o dos) no necessàriament és indicadora de l'existència de grups familiars estables, sinó que pot fer referència als desplaçaments que realitzen quan arriben a la maduresa.

Establir un valor numèric de la població de llops en els segles XIV i XV, ni que sigui aproximat, és un intent gratuït i inútil. La naturalesa de les dades que posseïm ens impedeix fer una estimació quantitativa. De la mateixa manera, quan parlem de distribució geogràfica del llop a l'antic terme de Tortosa fem un plantejament abstracte i genèric, ja que la informació ens impossibilita una comprensió espacial en un determinat moment. Insistim que les dades que aportem cal emprar-les amb totes les reserves que hem apuntat, però cal admetre que tot allò que perden en precisió ho guanyen en interès.

1.2. El cicle reproductiu

Analitzant les dades històriques veiem que l'estacionalitat reproductiva del llop en els segles XIV i XV no difereix de la que es planteja actualment. Totes les *litigades* corresponen a les èpoques compreses entre l'abril i el setembre, l'època de lactància i de cura dels progenitors vers la seva prole, cosa que dura uns sis mesos, aproximadament.

Els llops adults són caçats a la tardor-hivern, quan les femelles entren en zel (entre desembre i febrer, durant uns 20 dies), i es creen atraccions entre ambdós sexes, cosa que dona lloc a uns seguiments del mascle cap a la femella i a una certa relaxació del nucli familiar. Els animals adults són els més visibles durant aquest temps, i, per tant, són els que més patiran la pressió cinètica.

La gestació dura entre 61 i 63 dies, i els parts es donen a la primavera, entre l'abril i el juny. Amb tot i això, existeix la dada d'una femella morta el mes de juliol-agost, comprovat el seu estat de gestació. Això pot ser a causa d'un retard en el zel¹⁶,

15. En la documentació consultada trobem indistintament el terme *litigada* o *llitigada* de llobatons que correspondria amb el que coneixem per llopada, és a dir, el conjunt de llops novells nascuts d'un mateix part.

16. Hi ha molts factors que afecten l'aparició de zel en els animals salvatges, com ara els canvis climàtics, la variació en la disponibilitat d'aliment o, fins i tot, els possibles canvis que es poden donar en l'hàbitat que freqüenten.

o al fet que es doni la pèrdua de la llopada normal (per causes naturals o per influència humana), llavors la femella entra novament en zel i dona una llopada de reposició que surt una mica més tard, a l'estiu.

És a partir dels deu-onze mesos que els mascles comencen a tenir una certa maduresa, que realitzen més desplaçaments (alguns són molt grans), i van sols, per la qual cosa es poden capturar amb trampes o esquers enverinats.

Les captures es donen durant tot l'any, però hi ha dues dades importants:

Segons que observem, durant els 90 anys de prospecció, hi ha una escassa incidència de captures fetes a l'octubre, i, d'altra banda, el període més intens es dona als mesos d'abril, maig i juny. Així, del total de 282 referències, n'hi ha 99 de captures d'animals el mes de maig, 44 d'aquestes corresponen a llops adults (mascles o femelles, indistintament)¹⁷, i 59 a *litigades* (llopades). Segueix, en nombre de captures, el mes de juny amb 58 (dotze corresponen a llops i 26 a *litigades*); i, per dessota, el mes d'abril amb 36 captures (22 de llops i catorze de *litigades*). Per tant, aquests tres mesos representen el 62,7% de les captures portades a terme.

Aquestes xifres corresponen d'alguna manera al període de l'any de major activitat reproductora d'aquesta espècie. En aquests mesos es donen els darrers moments de les gestacions, apareixen els parts i s'inicien ja les cures i atencions de les cries per part dels progenitors. Així, creix el nombre d'animals a caçar, alhora que són més vulnerables, sobretot els cadells (d'aquí l'elevat nombre de *litigades*). També hem de tenir en compte que, a la Baixa Edat Mitjana, la relació entre l'home del camp i el llop era molt estreta, si més no, el pastor coneixia els llocs freqüentats per les parelles reproductores i les èpoques en què aquestes tenien les cries. Possiblement, durant aquests mesos, s'intensificava la persecució i recerca dels llocs (coneguts o no) on criaven els llops, i la captura de les cadellades. Aquests fets donen una explicació més o menys raonable a l'increment desmesurat de dades en aquesta època de l'any.

A l'octubre i novembre, data en què les femelles estan en anoestre (període d'absència de ciclicitat reproductiva), i on hi ha una absència de cadells¹⁸, quasi tots els exemplars són ja joves i formen part de l'estructura familiar. Es tracta d'una època de poca activitat cinètica, ja que només se citen captures de mascles solitaris joves o adults.

17. Generalment, en la documentació es fa referència a mascles. No sabem si en un sentit real o genèric. No obstant això, apareix la menció en nou casos de femelles una de les quals en estat de gestació: la mata Joan Bonet al juliol de 1432, al Pinell. Curiosament, la recompensa d'aquesta presa és inferior al que correntment es paga, en aquest cas només és de dos sous, sis diners.

18. Només n'hem registrat quatre casos, tres l'any 1444 i un el 1447.

1.3. La caça del llop

Se sap que la persecució del llop per part de l'home es deu a aspectes econòmics, ja que el llop és propens a fer preses fàcils, d'aquí la seva predilecció pels ramats, especialment cabrum i oví. És la comunitat ramadera qui s'ha d'organitzar per fer afrontar el seu pitjor enemic, el més important depredador de la geografia tortosina. Per aquest motiu, les notícies documentals de l'Edat Mitjana sobre el llop es troben estretament relacionades amb el bestiar, amb els pastors, o els lligallers.

El mètode més eficaç que entenen les autoritats tortosines per a combatre el llop és el de primar tots aquells que els cacen o maten. La recompensa, el premi o l'*ajuda* –tal com s'anomena a les fonts documentals– serveix d'incentiu a pastors, boscaters, o homes de camp en general, per enfrontar-se, i fer-se els diferents exemplars.

L'import genèric per llop mort o *litigada* de llobatons és de cinc sous, taxa quasi invariable durant els dos segles estudiats. No es tracta de cap gratificació extraordinària, ja que de fet l'import és una mica més que el sou mitjà d'un jornalier, per sí que és prou atractiu com per obtenir uns guanys suplementaris.

No hem trobat cap referència que indiqui l'organització d'algun tipus de batuda per caçar el llop. Tot indica que les mesures ordinàries d'escometre la població de llops es basen en l'acció d'aquests matallops esporàdics o semiprofessionals a qui, en els casos de depredació alarmant com l'any 1371, els prometen sumes importants. L'establiment en qüestió recull un barem de captura. La categoria del llop caçat és paral·lela a l'import de la recompensa.

Així, mentre que els cadells que encara són al cau –se'ls captura més còmodament– només valdran cinc sous; els llobatons que ja tinguin mig any, és a dir, quan ja s'han independitzat, valen vint sous, i els llops adults, els grossos, 40 sous¹⁹.

19. AHCTE, fons Ajuntament de Tortosa, llibre d'establiments (1368/1372), f.70v-71v. El document en qüestió diu que: "*..Han stablit e ordenat que tota persona de qualsevol ley, stament e condició sia que haja o tenga bestiar gros o menut dins los termens de la ciutat de Tortosa deja haver manifestat, ab sacrament, d'aquí a la primer vinent festa de Carnestoltes, ha.n Ferrer Gilabert o a.n Guiamó de Tenes, aço per la ciutat ordenats, tot lo bestiar que auran o tendran dins los termens de Tortosa [e] aver pagat aquells dins lo dit temps dos solidos per centenar de bestiar menut e dos solidos per dena de bestiar gros e aco per pagar e satisfèr aquelles persones qui mataran llops en dins los termens de la dita ciutat. E qui contra farà o vindrà sàpia que pagarà per pena la dobla de la dita tatzació, co és per II solidos IIII solidos / (fól. 71r) e no res menys pagarà totes les missions que per la dita rahó fer se convendran. Certifican a aquelles qui mataran dels dits llops en los termens desus dits que.ls sera donat per cascun lop gros que mataran XL solidos e per cascun cadell qui sia en lo covil V solidos e per cadell que haja mig any XX solidos , axí emperò que aquells que mataran o pendran dels dits llops dejen manifestar aquells e portar les pells fresques als dits en Fferrer Gilabert e en Guiamó de Tenes dins espay de IIII dies après que morts o preses los auran, encara que aquell o aquells qui les pells o lops portaran ajen a provar o fer sacrament en poder dels damunt dits en Fferrer Gilabert hi en Guiamó de Tenes que aquell lop o lops ajen morts o preses dins los termens de la dita ciutat e haja a dir en qual loch dels dits termens los aurà morts o preses...*"

El mètode emprat per matar llops és bàsicament el parany. Pel que fa a les fonts documentals, aquestes són bastant imprecises: els establiments de 1383 i 1397 fan esment de les *parances* o *ab altres maneres*.

Altres referències, les més recents, són més explicatives. Un establiment de 1582 detalla el procediment de matar llops emprant com a esquer trossos de carn, en els quals s'introduïen *claus de llop*, anomenats així per la seva funcionalitat²⁰.

També es practica la inanició, especialment per a preses joves, Bernat Rovira mor llobatons tancant-los en un esqueix de roca a fi que morin de gana²¹.

Per justificar la mort dels llops, els caçadors han de portar als collidors de llevada o als lligallers encarregats, un atribut testimonial de la presa. Generalment, sol ser la pell, pell que, segons especifica l'establiment de 1371, ha de ser fresca i cal portar-la en l'espai de quatre dies des que l'animal ha estat caçat. Sabem per una altra notícia que es porta també l'orella com a prova de la mort del llop²².

En els casos de llobatons, no és estrany tampoc que algun exemplar de la llopada es porti viu, a mena de mostra. Bernat Rovira, un dels matallops més habituals, mata pel juny de 1451 una litigada de llops novells. En mostra sis pells i en porta un de viu²³.

Com que la repercussió de la depredació dels llops recau directament sobre la societat ramadera, és aquesta qui s'ha de fer càrrec del control d'eliminació. Tots els propietaris de bestiar han de pagar un tribut d'acord amb la característica i el nombre d'exemplars del seu ramat, l'import del qual revertirà en el pagament de les ajudes o recompenses. Entre els contribuents es diferencien els propietaris de bestiar gros (cavallar i boví) dels que tenen bestiar menut (cabrum i oví). Els primers paga-

20. AHCTE, fons Ajuntament de Tortosa, llibre d'establiments (1580/1588), f. 66r-v. Aquesta ordenança es troba inclosa dins un establiment genèric sobre els lligallers, i diu: "*Item, considerant lo gran dany que los llops fan en los bestiar grossos y menuts, e per provehir a tant gran dany, han stablit e ordenat que los lligallers que vuy són e per temps seran, en virtut de jurament que prestat hauran sien tenguts dels diners del lligallo fer fer sis-centes claus, dits claus de llops, e aquells partesquen entre los nudridors dels bestiar grossos. E que hayen de pendre de jurament dits nudridors que aquells donaran que quisqu tendrà e lo nudridor per semblant haya de pendre de jurament al pastor o ppastors que portaran en lo fato o cerró dits claus de llops. E si per cas los llops mataven alguna bestia grossa, així vaqua, egua, mules, rossins com jorenchs que dits pastors de bestiar gros sien tenguts en virtut del jurament que hauran prestat fer trossos de carn com la ma e dins aquells trossos metre dels claus dels llops e aquells deixar allí hon hauran / (fol. 66v) feta la carn. E si los nudridors lo contrari faran encorreguen en pena de cinquanta sous e los pastors no fent lo damunt dit encorreguen en pena de vint sous*".

21. 1452, juny: "*...e mostra les pells e dix que tancaren tota la litigada en un esqueix de rocha e allí morran de fam*".

22. 1457, gener. "*Item, lo dit dia dóna a.n Jacme Calvet V sous per I lopp que mata ab Piga prop lo pont de Loret, fon-li levada la orella perque altra vegada no tornas a demanar*".

23. També Miquel Portello i Domingo Portella porten una litigada de llobatons vius de Rocacorba.

ran per cada deu exemplars que posseeixin i els altres per cada 100. La taxa és fixa, i és d'un diner, a excepció de 1371 en què augmenta a dos diners.

Els encarregats de cobrar aquests impostos són els collidors o plegadors de la llopada dels llops, també coneguts com a llobaters. Són en nombre de dos i pertanyen a les famílies governatives de la ciutat²⁴. No obstant això, el mecanisme financer de recaptació i distribució de numerari que articulen els llobaters per afrontar els problemes derivats del llop no està ben definit a la documentació. Per una banda, segons dictaminen les ordenances municipals, ells són qui han de recaptar l'import de l'impost com també el de la possible multa que s'escau en cas de no voler-la satisfer. És previsible, encara que no s'especifica, que els collidors de la lleva del llop hagin de retre comptes a algun representant municipal (oïdors de comptes o clavari). No obstant això, les ajudes que la universitat gasta les sol abonar en aquests collidors, els quals o bé ja les havien avançat, o bé les han de distribuir a continuació entre els caçadors. Aquest fet comporta un problema interpretatiu sobre les fonts, en saber si realment cada exemplar de llop mort és anotat en els llibres de claveria, i, per tant tindríem una visió bastant aproximada de l'activitat cinegètica; o si, al contrari, només s'hi anoten els casos especials, els que són fora de la dinàmica ordinària els registres de la qual no posseïm.

Tot indica que les mesures impositives aplicades als ramaders, que recullen els establiments, reflecteixen situacions greus, en que els llops es "multipliquen", segons diuen els documents. Entesa així, l'acció municipal per combatre'ls seria com una resposta a una superpoblació. L'acció humana se sumaria, doncs, als factors naturals que controlen per si mateixos la demografia dels llops. De fet, els anys que el llop es reproduïx en excés palesen en els precedents una superabundància de recursos alimentaris, conjuntament amb una disminució de la pressió cinegètica.

24. Entre ells comptem amb: Ferrer Gilabert, Guillemó de Tenes, Bernat Garidell, Pere de Bages, Pasqual Belsa, Bernat Castelló, G. Vallebrera, P. Joan, Bernat Macip, Mateu Bretó, Vicent Fullea, Domingo Salvana, Mateu Ferrer, Galceran Manresa, Domingo Gil, Joan Boteller, Joan Mauri, Bertomeu Albiol.

ANNEX DOCUMENTAL

QUADRE SOBRE LES RECOMPENSES PER LA CAÇA DE LLOPS.
Dades recollides dels llibres de claveria

DATA	CAÇALLOP	POBLACIÓ	QUANTITAT	AJUT	LLOC
1371, maig	Domingo Rovesa	1	litigada	5s	
1371, maig	P. Falcet /Domingo Fonts	Aventalles	1 litigada	5s	partida del Montsià
1371, maig	Guitart /Mallorquí	Les Barraques	1 litigada	5s	Mas dels Mallorquins
1371, maig	Jaume Aznar	ciutat de Tortosa	1 litigada	5s	
1371,maig	Domingo Redorat Carles	1litigada	5s		
1371,juny	Domingo Laudrich	Beceit	2 litigades	10s	partida de Rovesa prop lo mas d'en Carlar
1371, agost	Bel	Refalgarí	2 llops	10s	
1371, agost	Domingo Redorat	Paüls	1 litigada	5s	
1372, març	1 home		1 llop (gran)	5s	
1372, maig	Ramon Martí	Aldover	1 llop	5s	
1372, maig	Bernat Fonollosa (pescador)	Tortosa	1 llop	5s	
1373, maig	diverses persones		5 llops (grossos) 9 litigades	70s	
1374, gener			6 llops	1 lliura	10s
1374, març			3 llops		15s
1374, abril	G. Guitart	Bassa de Cavall	1 litigada	5s	Bassa de Cavall
1374, abril	Benditxo d'Aragó		1 litigada	5s	
1374, juny	Bernat Merades Pere Falç	Godall	1 litigada	5s	
1374, juny	Arnau Ferrer	Tortosa	1 litigada	5s	
1375, desembre	Ferrer Narboners		1 llop (gros)	5s	Solso o Campors
1376, maig	R. Barberà		9 llops	5s	

1376, maig	R. Barberà		9 llops	5s	
1376, maig	n'Alguer	Carles	3 llops (gossos)	15s	
1376, maig	Pallarés	Garidells	1 llop (gros)	5s	
1376, maig	G. Barberà	Vilar de Santa Maria	1 llop (gros)	5s	
1376, maig	R. Martí	Aldover	1 llop (gros)	5s	
1376, maig	BelFredes		1 llop (gros)	5s	
1376, maig	G.Steve	La Cènia	7 llobatons	5s	
1376, maig	Domingo Landrich	Beceit	2 llobatons	5s	
1376, maig	G. de Monçonis		1 litigada	5s	Damunt el mas de Francesc Ferrer
1377, gener	Joan Arnau	Tortosa	1 lloba (grossa)	5s	Coll de l'Açucar
1377, febrer	Jona Arnau	Tortosa	1 llop (gros)	5s	Serra de Catinell (hospitaler)
1377, maig	Joan Arnau	Antic habitant de Vall-de-roures	1 llop (gros)	5	s
1377, maig	Joan Alguer	Carles	1 llop (gros)	5s	
1377, setem.	Bernat Mauri	Bassa de Cavall	1 lloba (grossa)	5s	
1377, setem.	Arnau Viçanda (pastor)		1 litigada	5s	
1377, setem.	Jaume Ganyo		1 litigada	5s	
1377, setem.	Bertolí	Belel Magraner	1 litigada	5s	
1377, setem.	Arnau Lexar	Vilar de Santa Maria	1 litigada	5s	
1377, dessem.	Joan Arnau		1 llop (gran)	5s	Torrent de la Galera
1378, maig	Bernat Pineda		5 llobatons	5s	Vall lobrega
1378, maig	P. Pol		7 llobatons	5s	L'aigua del Bisbe
1378, maig	Domingo Miquel	Tivenys		6 llobatons	5s Font de la Pedrera, prop de Tivenys
1378, maig	Francesc Ferrer		1 llop (gros)	5s	Mola de Catí
1378, juny	Domingo Carles		1 llop (gros)	5s	entre Carles i Alguer Ossera
1378, juny	Joan Arnau		1 llop (gros)	5s	Torrent de la Galera
1379, març	Arnau Solà	Godall	1 llop (gros)	5s	prop l'església del Godall

1379, abril	Ferrero		1 llop (gros)	5s	abeurador de l'Aldea
1380, abril	Francesc Solà		1 lloba (grossa)	5s	
1380, abril	el macip d'en Tenes		1 litigada	5s	
1380, abril	G. Alguer		1 litigada	5s	
1380, abril	aume Oliva		1 litigada	5s	
1380, abril	Francesc Gomiç		1 llop (gros)	5s	
1384, març			3 llops ¹	5s	
1387, març	Domingo Gargallo	Amposta	1 llop (gros)	5s	prop Roca Corba, sobre el mas d'en Bretó
1392,			4 litigades	1 lliura	
1392, maig	1 home		6 llobatons	5s	
1392, agost	Rayner		1 litigada	7s	
1392, agost	Bernat Pineda	Freginals	1 litigada	7s	
1392, dessem.	Bedoç	Amposta	1 llop (gros)	5s	
1392, dessem.	Miquel Mauri	Costumà	1 llop (gros)	5s	
1393, març			4 llops (grossos)	1 lliura	
1393, agost	fill d'en Texidor	Amposta	1 litigada	5s	
1394, juny	Mauri		3 llops (mitjancers)	7 s 6d	
1394, juny			1 litigada	5s	Torre de na Lorença
1394, juny	Mingos		1 litigada	5s	
1394, juny	el gendre Mateu Ferrer		1 litigada	5s	1394, juny
1394, juny	Gargallo		1 llop (gros)	5s	
1395, febrer	Domingo Martí		1 llop	5s	Prat
1396, juny			3 litigades	15s	
1397, maig	Domingo Miquel	Aldover	litigada	5s	prop de Bitem
1397, maig	1 pastor		1 litigada	5s	vinya d'en Joan Mascarós
1398, febrer	Joan Pol	Carles	1 lloba	10s	
1398, maig			2 litigades	10s	
1399, juny			3 litigades	15s	
1400, gener			2 llops	10s	

1400, febrer	Domingo Lorenç		1 llop	5s	
1402, maig	Domingo Miquel		1 litigada	5s	Barrugat
1402, maig	Falcó		1 litigada	5s	
1402, julio			12 llops	10s	
1403, desem.	Arnau Trava		12 llops (grans)	1 lliura	
1404, abril	Pere Balaguer	Freginals	1 litigada	5s	Port del Montsià
1404, maig	Escoda	Les Barraques	1 litigada	5s	
1404, maig	Bernat Solà	Mas dels Barberans	1 litigada	5s	
1405, juny	1 home	Vall-de-roures	lloba	5s	Coll de l'Açucar
1406, març			1 litigada	5s	
1406, maig			1 llop (gros) 1 litigada	10s	
1406, maig	Francesc Guardia		1 litigada	5s	
1406, setem.	Pere Pol		1 lloba	5s	
1406, novem.	Pere Pol	Carles	1 llop	5s	
1407, abril	Domingo Messeguer	Costumà	1 llop(gros)	5s	Tivenys
1407, maig	Jaume Caramany		1 litigada	5s	La Ràpita
1407, maig	Lonch (pastor)		1 litigada	5s	
1408, juny	Bernat Miquel		1 litigada	5s	prop Ossera
1408, juny	Pere Cabalbo		1 litigada	5s	Mola de Catí
1413, desem.	Bertomeu Pol		1 lloba	5s	
1414, gener	Polo (caçador de mont)		1 lloba	5s	
1417, febrer	Bernat Solà	La Galera	llop	5s	
1417, maig	Jaume Caramany		1 litigada	5s	
1419, maig	Guiamó Cabrer		1 litigada	5s	
1420, maig	MixosAldea		1 llop	5s	
1420, maig	2 homes	Amposta	1 llop 1 litigada	10s	
1422, juny	Capalbo		1 litigada	5s	
1424, abril	Guillemó Lexar		1 llop	5s	

1427,	Ramon Sampso / Pere Fontanet	Carles	1 litigada	5s	
1427, juliol	Lexar	Mas dels Barberans	1 litigada	5s	
1427, novem.	Domingo Alexar	Mas dels Barberans	1 llop	5s	
1427, novem.	Bonanat de Merades	Godall	1 llop	5	s
1428, març	Joan Solà		1 llop	5s	Solso
1428, maig	Miquel García (bracer)		1 litigada	5s	
1428, maig	Ramon Samsó	Carles	1 litigada	5s	
1429, gener	Bertomeu Pol	Carles	2 llops (grans)	10s	
1429, febrer	Joan Gil (cervater)		1 lloba	5s	
1429, febrer	Calvet	Carles	1 llop	5s	
1429, març	Pere García	Tortosa	1 llop	5s	
1429, abril	Francesc Solà		1 llop	5 s	Godall
1429, juny	Gil Castell	Vallcanera	1 litigada	5s	
1430, maig	Miquel García		1 litigada	5s	
1430, maig			2 llops	10s	
1430, juny	1 home		1 litigada	5s	
1430, juny	Pere Perues		1 llop	5s	Mas de Lloret
1430, juny	Guillemó	Mas dels Barberans	1 litigada	5s	Alexar
1431, gener	Domingo Calvet	Carles	1 litigada	5s	
1432, juliol	Joan Bonet		1 lloba prenyada	2s 6d	Pinell
1433, gener	Bertomeu Pol		1 llop	5s	Terranies
1434, maig	Pericó Poll	Rasquera	1 litigada	5s	terme de Benifallet
1434, juny	Pere Martí		1 litigada	5s	
1434, agost	Jaume Calvet	Carles	1 llop	5s	
1435, abril	Gil Castel	La Cènia	1 llop	5s	Coll del Açucar
1435, abril	Francesc Fullea		1 llop	5s	
1435, maig	Jaume Revull		1 litigada	5s	Font d'en Bernat (damunt Bítém)

1435, maig	Bernat Barberà		1 litigada	5s	Cap de la Lexar Carrovera (sobre Carrascal)
1439, maig	Bernat Barberà	Mas dels Barberans	1 litigada	5s	
1439,agost	Miquel Sanç		1 llop	5s	
1440,febrer	PolerCarles		1 llop	5s	
1440,març	CalvetCarles		1 llop	5s	
1440,abril	Bonanat Mauri	Alentar	1 litigada	5s	
440,abril	Bonanat Mauri	Alentar	1 litigada	5s	
1440,maig	Bertomeu Pol Jaume Calvet	Carles	1 litigada	5s	
1440, maig	Berenguer Castell		1 litigada	5s	Catinell
1441, febrer	Guiamó Alexar		1 llop	5s	Mas del s Barberans
1441, abril	LexarMas dels Barberans		1 llop	5s	Coll de l'Açucar
1441,abril	Jaume Revull		1 litigada	5s	Bosc de l'Olzina
1441, maig	Miquel Cortilla	Paüls	1 litigada	5s	terme de Carles
1442, maig	Bernat Barberà		1 litigada	5s	
1442, maig	Guiamó Alexar		1 llop	5s	
1442, novem.	Domingo Artesa		1 llop	5s	Cap de la Costa de l'Almatrach
1443, maig	Joan Daroca	Amposta	1 litigada	5s	Prat, molt aprop d'Amposta
1443, maig	Joan Cortilla	Paüls	1 litigada	5s	Coll de l'Espina, terme de Carles
1443, juny	Bernat Barberà	Mas dels Barberans	litigada	5s	Bacis de Caro
1443, juliol	Joan Guillem Lexar	Mas dels Barberans	1 llop	5s	
1444, maig	Bernat Barberà	Mas dels Barberans	1 litigada	5s	
1444, maig	Francesc Mariscot (pescador)		1 llop	5sa	Mar
1444, maig	Lexar	Mas dels Barberans	1 llop	5s	
1444, juny	Miquel Cortilla	Paüls	1 litigada	5s	

1444, juny	Domingo Risch	Godall	litigada	5s	
1444, juliol	Guiamó	Godall	1 llop	5s	
1444, juliol	Bernat Rovira		2 llobatons	5s	Mas d'en Mateu Ferrer (Port)
1444, agost	Domingo Alexar	Mas dels Barberans	1 llop	5s	
1444, agost	Ramon Ubert	Godall	1 llop	5s	
1444, octubre	Ramon Oguer	Godall	1 litigada	5s	
1444, octubre	Esteve de Merades		1 litigada	5s	
1444, octubre	lexar	Mas dels Barberans	1 litigada	5s	
1444, desem.	Ramon Ubert	Godall	1 llop	5s	
1444, desem.	1 home	Paüls	1 llop	5s	
1444, desem.	an Artesa		1 llop (gran)	5s	
1444, desem.	Reull	Tivissa	1 llop	5s	
1444, desem.	Ramon Och	Merades	1 llop	5s	
1445, febrer	Domingo Roffes	Merades	1 llop	5s	
1445, març	Francesc Guàrdia	Amposta	1 llop	5	
1445, març	Domingo Ferrer	Traiguera	1 llop (gros)	5	
1445, març	1 home	Paüls	1 llop	5s	
1445, abril	Bernat Ferrer	Merades	1 llop	5s	
1445, abril	Cortilles	Paüls	1 llop	5s	
1445, abril	Lexar	Mas dels Barberans	1 llop	5s	
1445, maig	Ramon Steve	Merades	1 llop	5s	
1445, maig	Bernat Barberà Pere Martí	Mas dels Barberans	1 litigada	5s	Mola de Catí
1445, maig	Bernat Rovira		1 litigada	5s	Mas d'en Mateu Ferrer (Port)
1445, maig	Jaume Revull	Tivissa	1 litigada	5s	damunt el Mas de Madona Blanquina (Bítem)
1445, maig	Lexar	Mas dels Barberans	1 llop	5s	

1446, juny	Domingo Ramos	Godall	llop	5s	
1446, setem.	Domingo Aznar	Merades	1 llop	5s	
1446, setem.	Alexar	La Galera	1 llop	5s	
1447, febrer	Guiamó Ricart	Freginals	1 llop	5s	
447, març	Domingo Fígols	Mas dels Barberans	1llop	5s	Coll del Pi
1447, abril	Domingo Steve	Merades	1 llop	5s	
1447, abril	Alexar	Mas dels Barberans	2 llops (mascle i femella)	10s	
1447, abril	Bernat Rovira		1 llop (gros)	5s	
1447, abril	Bernat Rovira		1 litigada	5s	
1447, abril	Arnau Squert	Godall	1 llop	5s	
1447, maig	Jaume Calvet		1 litigada	5s	
1447, maig	Domingo Joan	Godall	1 litigada	5s	
447, juny	Lexar	Mas dels Barberans	1 llop	5s	
1447, juny	Alexar	Mas dels Barberans		1 litigada	5s
1447, juliol	Domingo Sobirats	Mas dels Barberans	1 llop	5s	Port
1447, juliol	Ramon Bernat	Godall	1 llop	5s	
447, setem.	Arnau Quinto	Godall	1 llop	5s	prop La Galera
1447, novem.	Lexar	Mas dels Barberans	litigada	5s	
1447, novem.	Rovira		1 llop	5s	
1447, novem.	Guiamó Lexar	Mas dels Barberans	1 llop	5s	Coll de l'Açucar
1448, gener	Rovira		1 llop	5s	
1448, febrer	Arnau Ramon	Merades	1 llop	5s	
1448, febrer	Revull	Tivissa	1 litigada	5s	
1448, març	Ramon Ortola	Godall	1 llop	5s	damunt La Galera
1448, març	Lexar		1 llop	5s	Port
1448, març	Bernat Reull	Tivissa	llop	5s	damunt Bitem
1448, març	Jaume Reull	Tivissa	1 llop	5s	
1448, març	Domingo Arnau	Godall	1 llop	5s	

1448, març	Domingo Bertran	Godall	1 llop	5s	la via de La Galera
1448, abril	Ribalt	Rasquera	1 llop	5s	la via de Costumà
1448, abril	Joan Lexar	Mas dels Barberans	1 llop	5s	
1448, abril	Jaume Reull	Tivissa	1 litigada	5s	ellà la Basseta Blanca en les Roques del terme del Perelló
1448, abril	Jaume Reull	Tivissa	1 lloba	5s	Coma d'en Perelló
1448, juny	Domingo Sobirats	Mas dels Barberans	1 litigada	5s	Mola de Catí
1448, octubre	Miquel i Paüls Domingo Cortilla		1 lloba	5s	prop d'Alfara
1449, juny	Jaume Calvet		1 litigada	5s	Ports
1451, juny	Bernat Barberà		1 litigada	5s	
1451, juny	Bernat Rovira		1 litigada	5s	
1452, juny	Bernat Rovira		2 llobatons	5s	Sol de la Mola
1453, maig	Miquel Algueró	Carles	1 llop (vell)	5s	
1453, maig	Miquel Algueró	Carles	1 litigada	5s	
1454, maig	Revull	Tivissa	5 llobatons	5s	
1454, setem.	Francesc Perelló	Mas dels Barberans	1 litigada	5s	
1456, maig	Miquel Portella Domingo	Paüls	1 litigada	5s	Caps del Clot d'en Comí Portella(Port)
1456, maig	Miquel Portella Domingo Portella	Paüls	1 litigada	5s	Roca Corba
1456, maig	Miquel Portella Domingo Portella	Paüls	lloba	5s	
1457, gener	Jaume Calvet		1 llop	5s	prop el pont de Loret
1457, maig	Jaume Revull		1 litigada	5s	Rocacorba
1457, maig	Bernat Rovira		1 litigada	5s	Port
1457, novem.	Bernat Barcalo (llaurador)	Tortosa	1 llop	5s	davall Camarles

1458, maig	Miquel Cortiella Bernat Rovira		1 litigada	5s	Mola de Catí
459, juliol	Jaume Brull Miquel Rovira		1 litigada	5s	entorn Rocacorba
1460, febrer	Bertomeu Çabater	Amposta	1 llop	5s	
1461, maig	Pere Andreu Bonanat Mauri	Fullola	4 llobatons	5s	Viana